

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

Студенттер мен жас ғалымдардың
«ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ БІЛІМ - 2014» атты
IX халықаралық ғылыми конференциясы

IX Международная научная конференция
студентов и молодых ученых
«НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ - 2014»

The IX International Scientific Conference for
students and young scholars
«SCIENCE AND EDUCATION-2014»

2014 жыл 11 сәуір
11 апреля 2014 года
April 11, 2014

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ**

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«Ғылым және білім - 2014»
атты IX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
IX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«Наука и образование - 2014»**

**PROCEEDINGS
of the IX International Scientific Conference
for students and young scholars
«Science and education - 2014»**

2014 жыл 11 сәуір

Астана

УДК 001(063)
ББК 72
Ғ 96

Ғ 96

«Ғылым және білім – 2014» атты студенттер мен жас ғалымдардың IX Халықаралық ғылыми конференциясы = IX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «Наука и образование - 2014» = The IX International Scientific Conference for students and young scholars «Science and education - 2014».
– Астана: <http://www.eni.kz/ru/nauka/nauka-i-obrazovanie/>, 2014. – 5831 стр.
(қазақша, орысша, ағылшынша).

ISBN 978-9965-31-610-4

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001(063)
ББК 72

ISBN 978-9965-31-610-4

©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық
университеті, 2014

Кушукова М. М.

madina.kushukova@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы Евразия ұлттық университетінің
Халықаралық құқық мамандығының студенті, Астана, Қазақстан
Ғылыми жетекші- Алтынбасов Б.Ө.

Кез келген демократиялық мемлекетте адам құқықтары бірінші орында тұрады. Адам құқықтарына өмір сүру, еркіндікке жету, еңбек ету, білім алу және т.б. құқықтар жатады. Адам құқықтарының қағидалары ұлттық деңгейде Конституцияда (Қазақстан Республикасының Конституциясы, 10-39 баптар) және заң актілерінде (мысалы, Азаматтық Кодексте, Қылмыстық Кодексте, жарлықтарда, арнаулы заңдарда) қарастырылады [1]. Адамның маңызды құқықтарының бірі Қазақстан Республикасының Конституциясының 20-бабында жазылған шығармашылыққа құқығы болып келеді. 20-баптың 1-тармағы бойынша сөз бен шығармашылық еркіндігіне кепілдік беріледі және цензураға тыйым салынады.

Мақаланың мақсаты: Адамның шығармашылық құқығының ерекшеліктерін түсіндіру, басқа адам құқықтарымен байланысын анықтау және интеллектуалды меншік туралы мәлімет беру.

Өзектілігі. Адамның шығармашылыққа құқығы күрделі болып табылады, өйткені ол бірнеше даулы мәселелерді туғыздыртады. Біріншіден, адамның шығармашылық құқығын шектеуге болатын жағдайларды ескеру. Екіншіден, шығармашылыққа құқық авторлық және интеллектуалды меншік құқығы жөнінде мәселені туғыздырады. Кез келген мемлекетте интеллектуалды меншік жөнінде сот процестері кездеседі, сондықтан халыққа интеллектуалды меншік құқығын түсіндіру өте маңызды. Осы мәселеге байланысты Заң ғылымының кандидаты Шапорева Д.С. «Қазіргі замандағы Ресейде адамның шығармашылыққа деген бостандық құқығы» диссертациясын; Ресей жаратылыстану ғылымдар академиясының вице-президенті, профессор Капица С.П. «Интернет және жеке меншік»; доцент Судариков С.А. «Интеллектуалды меншік» еңбектерін жазды.

Қазіргі кезде шығармашылық туралы 2 түрлі көзқарас бар: 1) тұлғалық, яғни субъектінің шығармашылық қабілеттерін дамыту тұрғысынан көзқарасы. 2) қоғамдық, яғни шығармашылық қоғам үшін маңызды өнім ретінде қарастырылатын жағдай.

Азаматтың шығармашылыққа құқығын қандай жағдайда шектеу керек екендігі Қазақстан Республикасының Конституциясының 20-бабының 3-тармағында жазылған: "Республиканың конституциялық құрылысын күштеп өзгертуді, оның тұтастығын бұзуды, мемлекет қауіпсіздігіне нұқсан келтіруді, соғысты, әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, діни, тектік-топтық және рулық астамшылықты, сондай-ақ қатыгездік пен зорлық-зомбылыққа бас ұруды насихаттауға немесе үгіттеуге жол берілмейді". Бұл бапты дәлірек айқындау үшін ең алдымен шығармашылыққа қатысты заңның 10-бабын (азаматтардың мәдениет саласындағы шығармашылық қызметке құқықтарын) қарастыру қажет:

1. Азаматтардың өз қабілеттеріне сай бұл қабілетін жұмсау саласын, іске асыру нысандарын өздігінен таңдау және кәсіби білім алу жолымен шығармашылық қызметпен айналысуға құқығы бар.

Шығармашылық қызметпен айналысу кәсіби негізде де, кәсіби емес (әуесқой) негізде де жүзеге асырылуы мүмкін.

2. Азаматтарды мәдени құндылықтарға баулу құқығы қамтамасыз етіледі. Осы құқықтың

шектелуі ұлттық мәдени игілік объектілерінің айрықша режимімен ғана айқындалуы мүмкін.

3. Кәсіби және кәсіби емес (әуесқой) шығармашыл қызметкерлер зияткерлік меншік, өз еңбегінің нәтижелеріне иелік ету еркіндігі, мемлекеттің қолдауы құқықтары саласында тең құқылы.

Азаматтардың кәсіби және кәсіби емес (әуесқой) шығармашылық қызметі ұжымдық немесе жеке негізде жүзеге асырылады.

4. Әрбір азаматтың мәдени құндылықтардың меншік иесі болуға құқығы бар. Жеке меншікті алу, пайдалану және оған иелік ету Қазақстан Республикасының заңдарымен реттеледі.

5. Әрбір азаматтың өзінің шығармашылық қызметін Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес шетелдерге шығарып, көрмелер ұйымдастыруға немесе өзге де жолдармен ұсынуға және іске асыруға құқығы бар [2].

Яғни, құқық адамның шығармашылығын реттей алмайды, себебі шығармашылық арқылы адам өзін мәдениет субъектісі ретінде таниды. Шығармашылық бостандығы бұл қоғамның рухани өмірінің, демократияның, құқықтық мемлекеттің ажырамас бөлігі болып келеді. КСРО-да алғаш рет шығармашылық бостандығы 1977 жылғы Конституцияда айтылды [3].

Онда шығармашылық бостандығы құқығы нарықтық экономика құрудың шарттарының бірі болды. Калифорниялық университеттің оқытушысы нейробиолог Мэтью Либерман шығармашылықтың адам денсаулығына жағымды екенін дәлелдеді [4]. Әрі шығармашылық қоғамда қауіпсіздікті сақтауға ықпал етеді.

Адамның шығармашылыққа құқығы басқа құқықтармен тығыз байланысты:

-жеке өмірге қолсұғылмаушылықпен, өйткені шығармашылықта әрқашанда құпиялылық болады;

-ар-ождан бостандығы құқығымен, өйткені шығармашылықта жеке көзқарас өте маңызды;

-еңбек ету бостандығымен, өйткені әр адам өз қабілетін қолдана алады;

-тегін орта білім алуға құқығымен, өйткені білім алу кезінде шығармашылық қабілеттер дамытылады;

- азаматтарының бірлесу бостандығы құқығымен, себебі азаматтар шығармашылыққа байланысты бірлестіктер құра алады.

Адамның шығармашылыққа деген құқығы ар-ождан бостандығы құқығымен байланысының және бұл құбылыстың күрделілігінің айқын көрінісін айқындатын мысалдар:

1) 2012жылы 23қаңтарда «Көзқарас» газетінің редакторы Игорь Винявский 72 сағатқа қамалды. Оны қылмыстық кодекстің 2 бөлімінің 170-бабы бойынша «Билікті құлатуға немесе конституциялық құрылымды өзгертуге шақыру, ҚР территориясының біртұтастығын бұзу» айыпталды. Қазақстанда осындай қылмыс үшін жаза 8,5 мың евро айып немесе 7 жылға дейін бас-бостандығынан айырылу [5].

2) Қазақстанда 2012ж. 25желтоқсанда сот оппозициялық бұқаралық ақпарат құралдары жөнінде өз шешімін шығарды. «Республика дауысы», «Күллі Республика» атты газеттер жабылды, ол оппозициялық партиялардың іс-әрекеті мемлекеттің әлеуметтік бірлігін бұзуға бағытталғанына негізделді [6].

Адам бостандығы мен қоғам қауіпсіздігінің шектерін белгілеу өте қиын. Құқықтағы теңдік принципі деп әрбір индивидтің белгілі бір бостандыққа ие болуы, және сол бостандықтың мемлекет пен қоғамның қорғауында болуын айтады [7].

Адам бостандығы құбылысы тарихта ұзақ уақыт бойы философиялық зерттеулердің объектісі болып келді. Әр кезеңде бостандық ойшылар үшін ерекше құндылық болып есептелінді. Кант бойынша бостандық-жалғыз бастапқы кез келген адамға табиғаттан берілген құқық [8]. Өз жұмыстарында «міндетті» әлемді (құндылықтар мен нормалар әлемін)

дамытты. Философтың концепциясында кез келген іс-әрекетті міндеттіліксіз жүзеге асыру мүмкін емес. Бұл қағидаттан ол мынадай тұжырым жасайды: «Адам басқа адамдардың арасында өмір сүреді, сондықтан адамның іс-әрекетін жүзеге асыру үшін адамды шектеу қажеттілігі туындайды» [9]. Канттың позициясы бойынша, бостандық идеясының негізінде табиғи күрес, бәсекелестік, әртүрлі мүдделердің теңдігін сақтау және белгілі бір реттеуші ортаны анықтау жатыр.

Профессор Бондаревтің ойынша, бостандықтың 3 сипаттамасы бар: біріншіден, тұлғаның ішкі сипаттамасы; екіншіден, адамның қоғамдағы орнын бейнелетін күй; үшіншіден, адам мен мемлекет арасындағы қарым-қатынас негізі [10]. Философиялық тұрғыдан қарастырғанда бостандық бұл табиғаттың даму заңдылықтары мен қоғамның объективті даму заңдылықтарының негізін түсіне отырып, өз еркін білдіру мүмкіндігі. Бұл жағдайда адамның қоғаммен, мемлекетпен қарым-қатынасының негізінде тұлғаның бостандығы жатады деп айтылады. Бірақ, қоғам үшін маңызды салаларда бостандықтың мөлшерін мемлекет айқындайды. Матузов айтуынша: «Бостандық-қоғамның белгілі бір әлеуметтік күйі ретінде құқықта көрініс табады. Ол белгілі нысандарға ие болып, принциптер мен институттарға айналады» [11].

Субъектілердің бостандығын шектеу сол субъектілердің мүдделерін тепе-теңдікті сақтаудың объективті қажеттілігі болып келеді. Әрине, бұл жерде демократиялық мемлекет туралы айтылады. Өйткені тек демократиялық мемлекетте ғана тұлға, қоғам және мемлекет арасында тепе-теңдік орныға алады. Атақты орыс ойшылы Е.Н.Трубецкой: «әрбір құқықта бостандықтың элементтері бар, кейде бұл бостандық біржақты болуы мүмкін. Бірақ, бостандық жоқ жерде құқық болу мүмкін емес», - деп айтты [12].

Атақты ғалым Н.М.Коркунов құқықты қатығысушы мүдделерді ажырату мақсатында орындалатын жеке бостандықты шектеу деп қарастыруды ұсынды [13]. Барлық қоғам мүшелерінің мүдделері бірдей болуы мүмкін емес. Әр қоғам мүшесінің өзінің ұлты, діни көзқарасы, саяси көзқарасы түрліше. Билік саналы түрде өзін-өзі шектеген кезде ғана құқықтық мемлекетті құру және демократияға жету мүмкіндігі пайда болады. «Құқықтық мемлекетті құру идеясы саяси билікті асыра пайдаланушылыққа, деспотизмге, тиранияға қарсы жауап ретінде пайда болды. Мемлекетте құқықты шектеуде құқықтық мемлекеттің мәні жатыр» [14].

Адам құқықтары мен бостандықтарының бірінші орынға қойылуы демократиялық қоғамның ең басты қағидаларының бірі. Бұладамдардың шығармашылыққа деген құқығына да қатысты. Атақты неміс социологы Хабермас адам құқығы демократияның шарты деп есептеді. Оның ойынша, егер тұлға өзін демократиялық қоғамда өмір сүремін деп есептесе, онда сол тұлға өмір сүретін қоғамда адам құқықтарын қорғауда кепілдік беруі тиіс. Егер бұл ереже сақталмаса, онда қоғамды демократиялы деп санау өзін-өзі алдау болып келеді [15].

Өзін демократиялы деп санайтын барлық қазіргі мемлекеттер адамның шығармашылыққа деген құқығын конституцияда бекітті. Бірақ құқықты қолданудың шегі болуы тиіс, өйткені қоғам бұл индивидтердің механикалық жиынтығы емес, қоғам-индивидтердің материалдық және рухани өндірістің нәтижесінде пайда болған индивидтер арасындағы қарым-қатынас болып табылады. Мысалы, 1789 жылы 26 тамызда қабылданған Францияның адам және азамат құқықтарын қорғау жөніндегі Декларациясында адам құқықтарының біріне адамның ар-ұждан, сөз бостандығы құқығы жататыны белгілінген, алайда құқық теріс пайдаланылған жағдайда адамдар жауапкершілікке тартылатыны да Декларацияда жазылған. Сондықтан да бостандықтың шегін белгілеудің мәселесі туындайды.

Белгіленген шектерді айқындауда 1966 жылғы Халықаралық азаматтық және саяси құқықтар жөніндегі пакт және 1950 жылғы адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын қорғау жөніндегі Еуропалық конвенция қолданылады. Пактің 2-бөлімі 19-бабы бойынша әр адам өз ойын еркін түрде білдіре алуға құқығы бар. Әрі бұл құқық акпаратты және идеяларды ауызша

және жазбаша баспа немесе өзге де нысандар түрінде таратуды, іздеуді қамтиды. Бұған қоса пактің 3-бөлімінің 19-бабына сәйкес бұл ерекше міндеттер мен жауапкершілік салынады. Бұл шектер а) басқа адамдардың ары мен құқығын құрметтеу үшін; б) мемлекеттік қауіпсіздікті, қоғамдық тәртіпті және денсаулықты сақтау үшін орнатылады.

Ғылымда шығармашылыққа бостандық құқығы мен шығарманы көпшілікке ұсыну құқықтарының арасында айырмашылық нақты көрсетілмеген болса да, негізінен бұлар әртүрлі конституциялық құқықтарға жатады.

Шығарманы көпшілікке ұсыну-бұл автордың мемлекеттік және әлемдік мәдениетке қосқан үлесі болып келеді. Автордың шығармашылыққа бостандық құқығы тек туындыны жасай бастаған кезде ғана қолданылады. Ең басты қиындықтар автор шығарманы тарата бастаған кездепайда болады.

Бұл жағдайда адамның денсаулықты сақтау құқығы (ақпарат әрекеті) және өнегелікті сақтау құқығы жөнінде айтылады.

Іс жүзінде шығармашылыққа құқық пен ақпаратты тарату құқықтары ажыратуда мынандай мәселелер туындайды:

Біріншіден, ақпаратты тарату жөніндегі шектердің критерийлері нақты анықталмаған. Адам құқықтары мен бостандықтарын қорғау жөніндегі Еуропалық конвенциясының 10-бабы бойынша берілген бостандықтар тек денсаулық пен өнегеліктің және басқа тұлғалардың ары қорғалуы үшін ғана қолданылады [16]. Бірақ «өнегелік» сияқты сөздерге нақты анықтама берілмеген. Екіншіден, интеллектуалды меншікті қорғау жөнінде мәселе туындайды.

Адам шығармашылығының нәтижесінде интеллектуалды меншік құқығы жөнінде мәселелер туындайды. Интеллектуалдық меншік құқығын түсіндіру үшін алдымен оның объектілерін қарастыру керек. Қазақстан Республикасының азаматтық кодексінің 5 бөлімі 49-тарауы 961-бабы бойынша интеллектуалдық меншік құқығының объектілеріне: 1) интеллектуалдық шығармашылық қызметтің нәтижелері, 2) азаматтық айналымға қатысушыларды, тауарларды, жұмыстарды немесе қызмет көрсетулерді дараландыру құралдары жатады.

2. Интеллектуалдық шығармашылық қызметтің нәтижелеріне: 1) ғылым, әдебиет және өнер туындылары; 2) эфирлік және кәбілдік хабар тарату ұйымдарының орындаушылығы, қойылымдары, фонограммалары мен хабарлары; 3) өнертабыс, пайдалы үлгілер, өндірістік үлгілер;

4) селекциялық жетістіктер; 5) интегралдық микросызба топологиялары;

6) ашылмаған ақпарат, оның ішінде өндіріс құпиялары (ноу-хау); 7) осы Кодексте немесе өзге де заң актілерінде көзделген реттерде интеллектуалдық шығармашылық қызметтің басқа да нәтижелері жатады. Интеллектуалдық меншік объектілеріне құқық оларды құру фактісінің күшімен не осы Кодексте немесе өзге де заң актілерінде көзделген жағдайлар мен тәртіп бойынша уәкілетті мемлекеттік органның құқықтық қорғауды беруі нәтижесінен туындайды. (962-бап)

Интеллектуалдық меншік объектілеріне құқықтар жеке мүліктік емес және мүліктік құқықтар болып ажыратылады. Жеке мүліктік емес құқықтар, оның мүліктік құқығына қарамастан, авторға тиесілі болады және оның мүліктік құқығы басқа тұлғаның интеллектуалдық шығармашылық қызметінің нәтижелеріне ауысқан жағдайда өзінде сақталып қалады. Азаматтық айналымға қатысушыларды, тауарларды немесе қызмет көрсетулерді дараландыру құралдарына (бұдан әрі - дараландыру құралдары) арналған құқық иелері осы құралдарға қатысты мүліктік құқықтарға ие болады. Интеллектуалдық шығармашылық қызмет нәтижесінің авторы болып танылу құқығы (авторлық құқық) жеке мүліктік емес құқық болып табылады және оған шығармашылық еңбегімен интеллектуалдық шығармашылық қызметтің нәтижесін жасаған адам ғана ие бола алады.

Авторлық құқықты иеліктен айыруға және басқа адамға беруге болмайды. Егер нәтиже екі немесе одан да көп адамның бірлескен авторлығымен жасалса, олар тең авторлар болып танылады. Тұтастай алғанда туындының тең авторлары болып танылатын адамдар тобы интеллектуалдық меншіктің жекелеген объектілеріне қатысты заң актілерімен шектелуі мүмкін. (963-бап) Интеллектуалдық меншік объектілердің иесі айрықша құқықтарға ие болады. Лицензиялық шарт бойынша интеллектуалдық шығармашылық қызметтің нәтижесіне немесе дараландыру құралына айрықша құқықты иеленуші тарап (лицензиар) екінші тарапқа (лицензиатқа) интеллектуалдық меншіктің тиісті объектісін белгілі бір әдіспен уақытша пайдалану құқығын береді (966-бап) [17].

Ресей жаратылыстану ғылымдар академиясының вице-президенті, профессор Капица С.П. ойынша интеллектуалдық меншік түсінігінде қарама-қайшылықтар көп. Адамның интеллектуалды қызметі оны таратуда, шектеу немесе меншікке құқықтар орнатуда емес. Ақпарат барлығы үшін ашық болу тиіс [18].

Экономистер Мишель Болдрин мен Дэвид Ливайн «Интеллектуалдық монополияға қарсы» еңбегінде технологиялық және интеллектуалдық прогресс тек интеллектуалдық меншікті қорғау принципінен бас тартқан кезде ғана болуы мүмкін деп жазады. Олардың ойларынша копирайттар мен патенттер табиғи бәсекелестік механизмінің құрамдас бөліктеріне жатпайды. Патенттер бұл бәсекелестікті қысқартуға мүдделі нарық көшбасшыларының іс-әрекетінің нәтижесінде туындаған заңды өнім. Монополия нәтижесінде тауар бағасы өседі және инновациялық процесстердің тежелуі байқалады. Сондықтан адамзат дамуы үшін интеллектуалды меншікі қорғаудан бас тарту керек немесе радикалды реформа жүргізу керек. Мишель Болдрин мен Дэвид Ливайнның көзқарастарына ұқсас көзқарасты Судариков С.А. да ұстанады [19].

Қорытындылай келе, Конституциялық құқықта шығармашылыққа құқық 2 маңызды роль атқарады: 1) ол конституциялық құқықтың рухани негізі болып келеді; 2) адамның даралығын көрсетеді. Әрі адам өзінің шығармашылығының түрін таңдау, өз еңбегінің нәтижелеріне иелік ету және шығармашылығын шетелдерге шығарып, көрмелер ұйымдастыруға құқығы бар. Интеллектуалдық шығармашылық қызметтің нәтижелеріне: ғылым, әдебиет және өнер туындылары; эфирлік және кәбілдік хабар тарату ұйымдарының орындаушылығы, қойылымдары, фонограммалары мен хабарлары; өнертабыс, пайдалы үлгілер, өндірістік үлгілер; селекциялық жетістіктер; интегралдық микросызба топологиялары; ашылмаған ақпарат жатады. Шығармашылық еңбегімен интеллектуалдық шығармашылық қызметтің нәтижесін жасаған адам ғана жеке мүліктік емес құқыққа ие.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. “ Құқықтану: Жалпы білім беретін мектептің қоғамдық-гуманитарлық бағытындағы 10-сыныбына арналған оқулық /А. Ибраева, Г. Өлібаева, Қ. Айтхожин. — Алматы: "Мектеп" баспасы, 2006. 90-бет.
2. ҚР «Мәдениет туралы» Заңы
http://olke.kz/index.php?option=com_content&view=article&id=85&lang=kz
3. Лукьянов А.И. Разработка и принятие Конституции СССР 1977 года (1962—1977 гг.). Хронологический перечень мероприятий, связанных с разработкой и принятием Конституции СССР 1977 г. 17-бет
4. Мэтью Либирман «Social» · 384 pages, Publisher: Crown; First Edition edition (October 8, 2013) 36-бет
5. Қазақстанның БАҚ құралдары <http://www.securitylab.ru/news/435521.php>
6. Қазақстан Республикасының азаматтық кодексі (ерекше бөлім)
<http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K990000409>

7. Нерсисянц В.С. Философия права. — М., 1994. — 37-бет.
8. Саранчин Ю.К. Свобода, разум, право в фило-софском учении И. Канта // Правовые исследования: межкаф. сб. науч. ст. «Философия и право: вопросы истории и теории». Екатеринбург, 2002. 145–146-бет.
9. Кант И., Гегель Г.В.Ф., Шеллинг Ф.В.И. Немецкая классическая философия. М., 2000. 28-бет.
10. Бондарь С.Н. Права человека и Конституция России. Ростов-на-Дону, 1996. 78-бет.
11. Матузов Н.И. Актуальные проблемы теории права. Саратов, 2003. 53-бет.
12. Трубецкой Е.Н. Энциклопедия права. СПб., 1998. 26-бет.
13. Коркунов Н.М. Лекции по общей теории права. СПб., 1914. 55-бет.
14. Малько А.В. Стимулы и ограничения в праве. М., 2004. 85-бет.
15. Habermas J. Between Facts and Norms. Contribution to a Discourse Theory of Law and Democracy. Cambridge, 1996. 146-бет.
16. Международные акты о правах человека: Сб. документов. — М., 1999. 110-бет.
17. «Эксперт-интернет» журналы
18. Интеллектуалды меншікті қорғау <http://rutracker.org/forum/viewtopic.php?t=1468210>
19. Судариков Станислав Анатольевич «ПРАВО ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ» ООО «Издательство Проспект», 2008 (331-бет)

УДК 342.81

САЙЛАУ ЖҮЙЕСІН ЖЕТІЛДІРУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Мамырханов Н. М.

nurik_mamyrhan@mail.ru

Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті

Заң факультеті, Семей, Қазақстан

Ғылыми жетекші-аға оқытушы, заңтану магистрі Д.А. Жампеисов

Сайлау құқығы – белсенді құқық, сайлану құқығы – енжар құқық, бұлар азаматтың субъективті саяси құқығы – сайлау құқығын құрайды және оған референдумға қатысу құқығы кіреді. «Қазақстан Республикасындағы Сайлау туралы» Заңның басшылыққа ала отырып, Қазақстанның әрбір азаматы сайлауға қатысуға ерікті. Азаматты сайлауға қатысуға немесе қатыспауға мәжбүрлеуге, сондай-ақ оның еркін білдіруді шектеуге ешкімнің құқы жоқ [1, 8 б].

Сайлау, сайланбалы болу деген басшылықтағы барлық оғаштықты, бюрократизмді, тоғышарлықты, жемқорлықты, халыққа шекесінен қарауды тәртібімен жою керек. Сайлау құқығы бойынша сайланған адам, ең бастысы халық мүддесін көздейтін ойы бар, басы бар, ақылы бар, мінезі тұрақты, азаматтығы жоғары адам болуға тиіс. Бір сөзбен айтқанда, теория жүзінде халық ізіне басшыларды іздері жалдап алуға, яғни талдауға тиіс.

Мәжіліс, Президент сайлаулары еліміздің саяси өміріндегі елеулі оқиғалардың бірі. Халқымыз елдегі тұрақтылықты, берері мол экономикалық реформаларды жалғастыруды жақтайтындықтарын білдіреді.

1. Сайлау жүйесінде жіберілген кемшіліктер.

2005 ж сайлау өткен сайлаулардан өзгеше болды. Толықтырулар мен өзгертулер енгізілген «Қазақстан Республикасындағы сайлау туралы» жана Заңның аясында өтті [2, 25 б]. Осыған орай сайлау науқаны кезінде оның дұрыс ұйымдастырылуы, ашықтық, сайлау компанияларының мөлдірлігі, заңдылықтардың бұзылғандығын дер мезгілінде жою, азаматтардың сайлау құқын қайтару мәселелері прокуратура органдары тарапынан жете